

НОВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Випуск 6

(Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань
за 2003 рік).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА НА ЧЕСТЬ АВТОРА ХАРКІВСЬКОГО ПАЛАЦУ ПРАВОСУДДЯ О. БЕКЕТОВА

Відкрито 16 січня 2003 року з нагоди 100-річчя зведення Будинку судових установ на Скобелевській площі (нині площа Руднева) у Харкові, автором проекту якого був архітектор Олексій Бекетов. Автор меморіальної дошки – член Співки дизайнерів України Валерій Гідулянов.

Бекетов Олексій Миколайович (19.II (3.III) 1862, м. Харків - 23.XI. 1941, м. Харків) - видатний український архітектор і педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР з 1941 року. Споруди О. Бекетова прикрашають Харків, Дніпропетровськ, Сімферополь та інші міста.

Величність Харківського палацу правосуддя навіть за нинішніми мірками викликає захоплення. До моменту свого освячення 30 листопада 1903 року – це була найбільша кам'яна споруда Харкова. Будівництво Палацу правосуддя тривало три роки. Воно обійшлося місту у 592 тисячі 983 рублі 40 копійок. Дубові меблі виготовлялись також за ескізами Олексія Бекетова. Будівля була споруджена не лише з усіма зручностями для присяжних засідателів, свідків і сторін, а й відзначалася розкішшю та витонченістю.

Зрештою правосуддя у новому Палаці чинилося недовго. У роки Громадянської війни будинок судових установ було перетворено у штаб-квартиру керівництва фронтів Червоної Армії. Згодом у різні роки тут працювали Клим Ворошилов, Семен Будьонний, Василь Блюхер, Йосиф Сталін, Фелікс Дзержинський, Григорій Котовський, Серго Орджонікідзе, Михайло Фрунзе, Іона Якір... Протягом десятиліть будинок залишався резиденцією військового відомства.

У роки Великої Вітчизняної війни будівлю було частково зруйновано, відбудовували її протягом дев'яти років. Після відновлення тут знову розташувались органи правосуддя.

Первісний його статус Палацу правосуддя було повернено у 1992 році, коли міська влада передала будівлю у відання Апеляційного суду Харківської області.

Література:

Бекетов Олексій Миколайович: [Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 55-56.

Доспехова О. Ренесанс Палацу правосуддя / О. Доспехова // Слобідський край.-2003.- 18 січ.- (Подія).

Бекетов Николай Николаевич // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.- Х., 2005.- С.39 - 44.

Ольшанец В. В дар родному городу на века / В. Ольшанец // Слобода.- 2003.- 28 янв.- (100 лет назад).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ В.П. ШЕСТОПАЛОВА

23 січня 2003 року на будинку № 4 у Фанінському провулку було відкрито меморіальну дошку видатному вченому, академіку НАН України Віктору Петровичу Шестопалову. Автор – харківський скульптор Сейфаддін Гурбанов.

Шестопалов В.П (1923 – 1999) – засновник школи дифракції електромагнітних хвиль, лауреат державних премій СРСР і УРСР, кавалер ордена Леніна, заслужений діяч науки і техніки, доктор фізико-математичних наук, академік, професор. Протягом 20 років він очолював Інститут радіофізики та електроніки ім.О.Я.Усікова НАН України.

Література:

Львов А. Открыли мемориальную доску академику Шестопалову, а Багалею – снимут? / А. Львов // Время.- 2003.- 25 янв.- (Память и беспамятство).

Кучнев М. Фотофакты / М. Кучнев // Слобода.- 2003.- 24 янв.

СКУЛЬПТУРНО-ХУДОЖНЯ КОМПОЗИЦІЯ “СКРИПАЛЬ НА ДАХУ”

Вона прикрасила відповідну частину будинку - пам'ятника архітектури ХІХ сторіччя – на площі Конституції, 18. Відкрито 18 квітня 2003 року за ініціативи благодійного фонду “АВЕК”. Автор композиції (трьохметровий бронзовий музикант зі скрипкою у руках) – харківський скульптор Сейфаддін Гурбанов.

Незвичайне розташування композиції – не на постаменті, а на даху – не випадкове. Як відомо, справжні служителі муз ніколи і ні перед ким, крім вдячних шанувальників свого таланту, не схиляються. Тож саме “Скрипач на даху” було задумано таким чином, щоби побачити його лише високо піднявши голову.

За задумом ініціаторів, ця скульптурна композиція не тільки прикрашатиме історичний центр Харкова, але й стане символом нового постійно діючого творчого конкурсу, в рамках якого буде засновано спеціальну премію “За безкорисливе і самовіддане служіння мистецтву”. Щороку вона буде присуджуватись у кількох номінаціях творчим харків'янам за вклад у відродження і розвиток культурних традицій Харкова і вручатиметься 18 квітня разом із золотою пам'ятною статуеткою – аналогом “Скрипаля”.

Література:

Еременко Н. Новая крыша для творческих деятелей / Н.Еременко // Событие.- 2003.- 1 – 7 мая.- (Позиция).

«Скрипач на крыше» – служителям муз // Время.- 2003.- 17 апр.- (Мы не провинция!).

Попова О. «Скрипач на крыше» – харьковский скрипач / О. Попова; Фот. В. Литвинова // Веч. Харьков.- 2003.- 19 апр.- (Вчера).

Тинова Н. Скрипач на крыше / Ника Тинова // Время.- 2003.- 19 апр.

СКУЛЬПТУРНА КОМПОЗИЦІЯ «ЗАКОХАНІ»

Відкрито 24 квітня 2003 року у сквері на перехресті вулиць Пушкінської та Раднаркомівської, біля станції метро «Архітектора Бектова». Автор композиції – переможець відкритого обласного студентського конкурсу на ескіз-ідею «Закоханих», студент Харківської державної академії дизайну і мистецтв Дмитро Іванченко. Нова скульптурна композиція не є реалістичним зліпком і на сьогодні важко визначити авангардний художній напрямок, до якого вона належить. Та на той момент про це ніхто не замислювався. На думку автора, сквер, де розташований пам'ятник «Закоханим», стане улюбленим місцем зустрічі молодих людей, сюди приходитимуть закохані пари, щоб пройти під аркою пам'ятника і загадати бажання, яке обов'язково здійсниться.

Література:

Володарская Ю. Неприкаянная любовь / Ю. Володарская // Событие.- 2003.- 10 – 16 апр.- (Слобожанщина).

Анничев А. Поцелуй на площади любви / А. Анничев // Веч. Харьков.- 2003.-26 апр.- (Свершилось!).

Доспехова О. Зустрічайтесь біля пам'ятника Закоханим! / О. Доспехова // Слобід. край.- 2003.- 26 квіт.

Рожков В. И все-таки «Влюбленные» /В. Рожков; Фот. М. Кучнева // Слобода.- 2003.- 30 апр.- (Культура. Открытие).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА,

ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ Є. В. ЛИСЕНКА

Відкрито 16 травня 2003 року на будинку № 18а по вул. Лермонтовській.

Лисенко Євген Васильович (1.IX.1933, Харків – 16. V. 2002, Харків) - народний артист України, професор. Вищу театральну освіту він отримав у школі-студії при Московському художньому театрі, закінчивши її у 1955 році. Разом із Олегом Єфремовим, Галиною Волчек, Ігорем Квашою і Олегом Табаковим створював трупку столичного театру “Современник”. З 1956 року Є.Лисенко - актор Харківського російського драматичного театру ім. О.С.Пушкіна. Майже 50 років життя було віддано сцені і 25 з них – викладанню акторської майстерності у Харківському інституті мистецтв. За довге творче життя у Харкові актором було зіграно більше ніж 200 різнопланових ролей. Це – Лопахін у “Вишневому саді” А. Чехова, Макдуф у “Макбеті” Шекспіра, Годунов у “Борисі Годуновім” О. Пушкіна, Тевье у “Поминальній молитві” Шолом-Алейхема.

Література:

Лисенко Євген Васильович:[Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід. – К., 1992.- С. 359.

Анничев А. Двести ролей ... и одна жизнь / А. Анничев // Слобода.- 2003.- 16 мая.- (Даты).

Мастеру сцены // Веч. Харьков.-2003.- 15 мая.- (Память).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА НА ЧЕШТЬ ФРІТЬОФА НАНСЕНА

6 червня 2003 року на фасаді Харківського художнього музею відкрито меморіальну дошку на честь знаменитого норвезького мандрівника, океанографа, дипломата і громадського діяча, лауреата Нобелівської премії миру 1922 року Фрїтьофа Нансена.

Саме у цьому будинку 80 років тому славнозвісний полярник, прибувши до Харкова на посаді Верховного комісара Міжнародного Червоного Хреста, проводив переговори з керівництвом українського уряду про спільні зусилля в подоланні голодомору 1921 – 1922 років. Благородна подвижницька діяльність Фрїтьофа Нансена, який поклопотався передати отриману Нобелівську премію на створення фонду порятунку голодуючих в Україні та Росії, дала вагомí результати. За даними статистики, завдяки безкорисній допомозі видатного норвежця вдалося врятувати від голодної смерті понад 6 мільйонів дітей та дорослих в Україні та населених здебільшого українцями сусідніх областях Росії.

Література:

Матвієнко П. Нансена Харків зустрів захоплено / П. Матвієнко // Слобід. край.- 2003.- 15 лют.

Нансен (Nansen) Фритьоф: [Биогр. справка] // Большая Советская Энциклопедия.- М., 1974.- Т. 17.- С. 237 – 238.

Петрова Н. Память о Нансене / Н. Петрова, В. Пау // Время.- 2003.- 5 июня.- (Регио: события и факты).

Тараненко М. Поєднані постаттю Нансена / М. Тараненко // Слобід. край.- 2003.- 10 черв.- (Візити).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА 150-РІЧЧЮ 3 ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В.Г. КОРОЛЕНКА

Відкрито 24 липня 2003 року на будинку по вул. Римарській, 23, де письменник неодноразово зупинявся та перебував під час відвідання Харкова.

Ініціаторами встановлення меморіальної дошки виступили просвітницький центр “Холокост” і харківський обласний комітет “Дробицький Яр”. Єврейські організації ініціювали цю подію через той особистий внесок та велику роль, яку зіграв на початку двадцятого століття В. Короленко у справі захисту єврейського народу від гонінь. У 1998 році Єврейським комітетом України В.Г. Короленку було присвоєно звання “Праведник України”.

Короленко Вролодимир Галактіонович (15 (27) VII.1853, Житомир – 25.VII.1921, Полтава) – російський письменник, публіцист, громадський діяч. Протягом усього життя мав тісні зв’язки з Україною. На українському матеріалі написано багато розділів “Історії мого сучасника”, повісті “В поганому товаристві”, “Сліпий музикант”, “Без язика”, легенду “Ліс шумить” та інші. Був знайомий майже з усіма прогресивними українськими письменниками, своїми сучасниками. Підтримував дружні зв’язки з Панасом Мирним, Іваном Тобілевичем (Карпенком-Карим), Михайлом Коцюбинським. Письменник часто бував у Харкові, що приваблював його як культурний центр Лівобережної України. Тісні зв’язки з місцевою інтелігенцією, зокрема з Марком Кропивницьким, Христиною Алчевською, Гнатом Хоткевичем робили його близьким, своїм для слобожан. Ця дружба надихала Короленка активно виступати за право українського народу вільно розвивати свою культуру, мову й літературу. На цих позиціях він залишався до кінця свого життя. Після смерті В.Г.Короленка його ім’я було присвоєне Харківській громадській бібліотеці та училищу

сліпих. Іменем письменника названі в Харкові колишня Миколаївська вулиця й Петровський провулок.

Література:

Васильєва Г.О.Короленко Володимир Галактіонович: [Біогр. довідка] / Г.О. Васильєва // Літературна Харківщина: Довідник.- Х., 1995.- С. 182 – 184.

Мельник В. Вшанували пам'ять /В. Мельник // Слоб. край.- 2003.- 25 лип.

Мельник В. Поборник української культури: (До 150-річчя з дня народження російського письменника В.Г. Короленка) / В. Мельник // Слобід. край.- 2003.- 25 лип.- (Обличчя епохи).

Праведнику України от благодарных потомков // Веч. Харьков.- 2003.- 26 июля.- (Книги).

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА,
ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ В.Ф.ПАСІЧНИКА**

8 серпня 2003 року в приміщенні Зміївської ЦРЛ було відкрито пам'ятну меморіальну дошку на честь колишнього головного лікаря району Василя Федосійовича Пасічника.

Василь Федосійович Пасічник почав свою трудову діяльність у сфері охорони здоров'я з 17 років, коли працював рентгенлаборантом і водночас навчався у Харківському медичному інституті. Закінчивши лікувальний факультет інституту, він почав з 1974 року працювати у Змієві анестезіологом-реаніматором. У 1984 році В.Ф. Пасічника призначено головним лікарем Зміївського району. Окрім своєї професійної діяльності, він приділяв велику увагу і громадським справам. Протягом п'яти скликань В.Ф.Пасічник був депутатом Зміївської районної ради, головою районної організації «Злагода» та депутатом Першого Всеукраїнського з'їзду лікарів.

За активної участі і наполегливості В.Ф. Пасічника у 1986 році почалося проектування і будова нового медичного комплексу Зміївської ЦРЛ. Завдяки його ж зусиллям ця лікарня отримала вищу акредитаційну категорію.

Міністерством охорони здоров'я В.Ф.Пасічнику було присвоєно звання «Відмінник охорони здоров'я».

Література:

Будував, її турботами жив і звідси пішов у вічність // Вісті Зміївщини.- 2003.- 12 серп.

Мельник В. Талановитий лікар, чуйна людина / В. Мельник // Слобід. край.-2003.-12 серп.

МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС «ВИСОТА МАРШАЛА І.С. КОНЄВА»

22 серпня 2003 року поблизу села Гаврилівка Дергачівського району було відкрито меморіальний комплекс «Висота Маршала І.С. Конєва».

Саме тут, на висоті 197,2 знаходився командний пункт командуючого Степовим фронтом, з якого 22 серпня 1943 року генерал-полковник І. Конєв віддав наказ своїм військам штурмом звільнити Харків.

Ворог не хотів залишати великий промисловий центр, що мав важливе стратегічне значення, утримував його будь-якою ціною. Вночі 22 серпня 1943 року полки і дивізії Степового фронту розпочали вирішальний штурм, а вже 23 серпня о 5-й годині ранку на приміщенні Харківської міської ради майор Шажинів встановив червоний прапор. Проте гітлерівці чинили шалений опір. І лише о 12 годині друга столиця України була повністю очищена від окупантів. Звільненням Харкова фактично завершилась Курська битва, що тривала 50 діб.

Пам'ятний знак на цьому історичному місці було встановлено ще у 1979 році, а до 60-річчя визволення Харківщини від німецько-фашистських загарбників проведено реконструкцію верхнього майданчика, 120-ти гранітних сходинок, що ведуть до нього. Відновлено пам'ятні написи, реставровано скульптурні барельєфи. Особливого значення набула історична тема. В доповнення до існуючих об'єктів споруджено стелу. На її пілонах вирізано перелік воїнських підрозділів, які отримали почесне ім'я Харківських. Тут же поіменно названо Героїв Радянського Союзу, котрим це звання було присвоєно при звільненні нашого міста. Поруч - високий обеліск, що нагадує багнет, в нижній частині якого барельєф командуючого Степовим фронтом - І.Конєва.

Комплекс увінчує золота маківка каплиці Івана-воїна. Вибір святого не випадковий: меморіал присвячено не тільки Івану Конєву, але й мільйонам захисників Вітчизни, яких уся Європа називала Іванами. В архітектурному вирішенні каплиці використано декоративні елементи новгородських храмів.

Проект реконструкції меморіального комплексу було розроблено творчим колективом інституту «Харківпроект». Велику допомогу в реалізації проекту надали головний архітектор області Ю. Шкодовський і його заступник Т.Харенко. Свій внесок зробила обласна Рада ветеранів Великої Вітчизняної війни.

Література:

Зодчі беруть висоти // Слобід. край.- 2003.- 7 серп.- (10 серпня – День будівельника).

Рожков В. 120 ступенек к бессмертию / В. Рожков // Слобода.- 2003.- 27 авг.- (Память).

Столбецов О. «Поклонимся великим тем годам ...» / О. Столбецов // Веч. Харьков.- 2003.- 23 авг.- (Память).

Тимченко Л. Визначні свята – на Дергачівській землі / Л. Тимченко // Вісті Дергачівщини.- 2003.- 28 серп.- (Відкриття меморіалу «Висота Маршала І.С. Конєва»).

Ткаченко А. Легендарная высота / А. Ткаченко // Слобода.- 2003.- 12 авг.- (К 60-летию освобождения Харькова).

Черняк І. Подвигу жити повік / І. Черняк // Трибуна трудящих.- 2003.- 30 серп.- (Вічний вогонь пам'яті).

ОБЕЛІСК РАДЯНСЬКИМ ВОЇНАМ

21 серпня 2003 року у Харкові на території загальноосвітньої школи № 43 біля Салтівського шосе відкрито обеліск дев'ятнадцятьом радянським воїнам, які у березні 1943 року були взяті у полон і розстріляні тут есесівцями.

Ініціатором вшанування пам'яті загиблих червоноармійців став ветеран Великої Вітчизняної війни, учасник визволення Харкова Яків Тихонович Барильник.

Хто ж вони, ці воїни?

Як відомо, перше визволення Харкова здійснювалось частинами військових з'єднань, які забезпечили розгром фашистів під Сталінградом. 16 лютого 1943 року над Харковом знову замайорів червоний прапор.

Гітлер був розлючений як нищівною поразкою німецьких військ під Сталінградом, так і тим, що наступ Червоної Армії, який почався з-під його стін, продовжувався. Тому він негайно прилетів у Запоріжжя, де зібрав командний склад військ і наказав їм за будь-яку ціну зупинити наступ Червоної Армії, відкинути її на рубежі Сіверського Дінця для того, щоб влітку почати новий потужний наступ. Для здійснення цього плану з Бельгії під Харків були перекинуті дві танкові дивізії СС, які разом з іншими військами почали витісняти наші частини. Харків був окупований вдруге, і цього разу есесівцями. Наказ Гітлера був – червоноармійців, які дійшли сюди з-під Сталінграду у полон не брати, а розстрілювати на місці. Так сталося і з воїнами біля шляху на Салтів...

Свідками цього вбивства були Петро Павлович Камишев і його брат Іван (той самий, хто став Героєм Радянського Союзу). На власні очі з вікна свого будинку вони бачили, як червоноармійців

розстріляли і скинули в траншею. А ввечері вони угледіли, як з неї виповзли двоє і сховались в одному із ближніх будинків. Вночі хлопці принесли їм їжу, цивільний одяг і солдати, один з яких був поранений, наступного вечора пішли... Така історія нового меморіального знаку.

Література:

Мельник В. На цьому місці шістдесят років тому ... / В. Мелдник // Слобід.- 2003.- 22 серп.- (До 60-річчя визволення Харківщини від німецько-фашистських загарбників).

ПАМ'ЯТНИК Т.Г. ШЕВЧЕНКУ У БАЛАКЛІЇ ТА КУЛИНИЧАХ

Пам'ятник Т.Г. Шевченку у Балаклії відкрито в рамках урочистостей з нагоди 80-річчя Балаклійського району та 340-річчя Балаклії. Автор композиції – харківський скульптор, член Національної спілки художників України, лауреат міжнародної відзнаки ім. Сократа Сейфаддін Гурбанов. Пам'ятник об'єднує дві скульптури: Кобзар, котрий присів відпочити, і дівчинка побіля нього з голубом у руках. Вона символізує дитячий вік нашої держави.

Пам'ятник Т.Г.Шевченку у Клиничках.

Відкрито на території Кулиничівської селищної ради. До цього монумент 10 років знаходився у складському приміщенні одного із транспортних підприємств селища Бабаї. Завдяки зусиллям Харківської районної державної адміністрації, голови Кулиничівської селищної ради пам'ятник було викуплено (не за бюджетні кошти) і відкрито до 189-річниці з дня народження Великого Кобзаря.

Шевченко Тарас Григорович [25. II (9. III) 1814, с. Моринці, тепер Черкаська обл.- 26. II (10. III) 1861, Петербург, перепохований 10 (22). V на Чернечій горі, поблизу Канева, тепер Черкаська обл.] – український поет і художник, революційний демократ. Народився в сім'ї селянина-кріпака. Наймитував і навчався грамоти у сільського дяка. З 1829 року – козачок у поміщика П. Енгельгардта. Жив у місті Вільне, а з 1831 року – у Петербурзі. У 1832 році був відданий у науку до живописця В.Ширяєва. У 1836 році Шевченко познайомився з художником І. Сошенком, згодом – з К. Брюлловим, В. Григоровичем, В. Жуковським, О. Веніціановим, М. Віельгорським, українським поетом Є. Гребінкою. Ці видатні діячі культури брали діяльну участь у викупі Т.Г. Шевченка з кріпацтва. Для цього у 1838 році було розіграно в лотерею портрет В. Жуковського, що спеціально написав К. Брюллов, і за виручені 2500

карбованців викуплено Шевченка. Того ж року його було прийнято до петербурзької АМ, де він став учнем К. Брюллова (закінчив 1844). Весною 1845 року Шевченко приїздить на Україну з наміром остаточно залишитись у Києві. У 1846 році вступив до Кирило-Мефодіївського товариства, в лютому 1847 року Шевченко був затверджений на посаді вчителя рисування у Київському університеті. 24.III (5.IV) 1847 року Шевченка було заарештовано і відправлено до Петербурга. За революційні поезії його заслали в солдати до Оренбурзького окремого корпусу. На вироку Микола І дописав: “Під найсуворіший нагляд із заборonoю писати й малювати”. 1848 року як художника Шевченка включили до складу Аральської експедиції, завданням якої було дослідження й опис Аральського моря. У квітні 1850 року в Оренбурзі за доносом про порушення царської заборони Шевченка ув’язнили в Орській фортеці, а згодом перевели у віддалене Новопетровське укріплення (тепер Форт Шевченка). Тільки у 1857 році після клопотань друзів Шевченка звільнили з заслання. У травні 1859 року він дістав дозвіл виїхати на Україну. У липні поблизу с. Прохорівки поета знову заарештували за доносом про революційну агітацію. Після допиту в Києві його звільнили, але зобов’язали негайно повернутися до Петербурга. Помер Т.Г. Шевченко у своїй кімнаті-майстерні у Петербурзі. Спочатку його поховали на Смоленському кладовищі, а у травні прах перевезли до Києва, звідси — до Канева.

Література:

Логвиненко Л. У Балаклії присів Кобзар відпочити... / Л. Логвиненко // Слобід. край.- 2003.- 28 серп.

Пархоменко М. “Чия правда, чия кривда і чиї ми діти” / М. Пархоменко // Трибуна трудящих (Харківський р-н).- 2003.- 12 берез.- (До річниці Великого Кобзаря).

Шевченко Тарас Григорович:[Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 643 – 646.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ’ЯТІ ЛЕОНІДА БИКОВА

Відкрито 21 серпня 2003 року на фронтоні Харківського державного українського академічного драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка, де з 1951 по 1960 роки працював Леонід Биков. Автор меморіальної дошки – відомий харківський архітектор Семен Якубович. Це вже друга пам’ятна дошка на честь Л. Бикова. Першу було встановлено у 2002 році по вул. Культури на будинку, де він жив.

Биков Леонід Федорович (12.XII.1928, с. Знам'янка, тепер у складі смт Черкаського Донецької обл. – 11. IV. 1979, Київ) – український актор театру і кіно, кінорежисер, народний артист УРСР з 1974 року. У 1951 році Леонід Биков закінчив акторський факультет Харківського театрального інституту і був прийнятий у прославлену трупу “березільців” Харківського театру української драми ім. Т.Г. Шевченка, де працював до 1960 року. Глядачі старшого покоління пам’ятають його ролі у спектаклях “Як гартувалась сталь”, “Загибель ескадри”, “Коли цвіте акація” та інші. Світову славу Леоніду Бикову приніс кінематограф. Його ролі у кіно: Акішин (“Добровольці”, 1958), Альошка (“Альошчине кохання”, 1961), Гаркуші (“На сімох вітрах”, 1962) та ін. Після “Альошчиного кохання” Биков виїхав на “Ленфільм”, де йому дали можливість спробувати себе у кінорежисурі. Його повнометражним режисерським дебютом стала лірична комедія “Зайчик” (1965), де Леонід Биков виконав головну роль. Створений наприкінці 60-х років сценарій фільму про льотчиків Леонід Федорович почав знімати у 1972 році. Згодом кінофільм “ У бій ідуть тільки “старики” став одним із кращих про Велику Вітчизняну війну в радянському кіно. Биков зіграв у ньому роль командира ескадрильї Титатренка. У 1977 році режисер поставив ще один фільм про війну “Ати-бати, йшли солдати...” (роль єфрейтора Святкіна). У 1977 році Леонід Федорович Биков був удостоєний Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка. Свою останню роботу “Прибулець”, зйомки якої розпочалися у 1978 році, майстер завершити не встиг. 12 квітня 1979 року він загинув у автокатастрофі під Києвом.

Література:

Биков Леонід Федорович: [Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 64.

Быков Леонид Федорович // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.- Х., 2005.- С. 64 - 68.

Кучнев М. Фотофакты / М. Кучнев // Слобода.- 2003.- 22 авг.

Столбецов О. Быков вернулся / О. Столбецов // Веч. Харьков.- 2003.- 23 авг.- (Память).

Яровий Л. Великий маестро / Л. Яровий // Слобід. край.- 2003.- 23 серп.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА,
ПРИСВЯЧЕНА ПАМ’ЯТІ КЛАВДІЇ ШУЛЬЖЕНКО**

Відкрито 21 серпня 2003 року на фасаді Палацу культури ХЕМЗ, де влітку 1925 року відбувся виступ народної артистки СРСР Клавдії Іванівни Шульженко.

Дошку у вигляді бронзового барельєфу із зображенням портрету співачки на зеленому мармурі: романтичне обличчя, яке дивиться на улюблений Харків, і скромна синя хустина, підхоплена вітром, - виконав харківський скульптор Сейфаддін Гурбанов. Кошти виділив благодійний фонд “Спаси и сохрани”.

Шульженко Клавдія Іванівна [11 (24). III. 1906, Харків - 17. IV. 1984, Москва] - естрадна співачка, народна артистка СРСР з 1971 р. З 1923 року - актриса Харківського драматичного театру, з 1928 - солістка Ленінградського мюзик-холу, джаз-оркестру. З 1943 року жила і працювала у Москві. Автор мемуарів “Коли ви залишаєте мене ...”(1981).

Література:

Воинов А. Под песню Шульженко наши войска входили в Харьков / А. Воинов // Время.- 2003.- 23 авг.- (Памяти знаменитых земляков).

Шульженко Клавдия Ивановна // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.- Х., 2005.- С.477 - 482.

Кучнев М. Фотофакты / М. Кучнев // Слобода.- 2003.- 22 авг.

Логвиненко Л. Її синя хустина зігрівала серце кожного / Л. Логвиненко // Слобід. край.- 2003.- 22 серп.

Столбецов О. Здесь все начиналось... / О. Столбецов // Веч. Харьков.- 2003.- 23 авг.- (Фестивали).

Шульженко Клавдія Іванівна: [Біогр. довідка] // Митці України: Енцикл. довід.- К., 1992.- С. 661.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ М.І. МІХНОВСЬКОГО

Встановлено 24 серпня 2003 року на старому корпусі Харківського університету. Автор графічного зображення М.І.Міхновського художник В.Бондар.

Саме тут сто три роки тому харківський адвокат Микола Міхновський виголосив промову, у якій обґрунтував життєву необхідність і юридичну правомочність української самостійної соборної державності.

Згодом праця Міхновського “Самостійна Україна” лягла в основу Визвольних Змагань українців у боротьбі за свою Незалежність.

Міхновський Микола Іванович (1873, с. Турівка Прилуцького пов. Чернігівської губ. – 3. V. 1924, Київ) – політичний і

громадський діяч, правник, журналіст; член Центральної Ради та Українського генерального військового комітету.

Народився в сім'ї священника, що походила зі старовинного козацько-священницького роду, де особливо цінували національні традиції. Після закінчення Прилуцької гімназії (1890) вступив на юридичний факультет Київського університету і вже першокурсником став членом Молодої громади. У 1891 р. – провідник та ідеолог таємної студентської організації Братство тарасівців, яка оголосила своєю метою боротьбу за “самостійну, суверенну Україну”. У 1899 р. переїхав до Харкова, де відкрив приватну адвокатську контору. Адвокатська діяльність поєднувалась з політичною роботою. Наприкінці 1901 – початку 1902 рр. Міхновський виступив ініціатором створення Української народної партії, що об'єднувала прихильників націоналізму та ідеї боротьби за створення незалежної держави.

У 1909 – 1914 рр. – керував роботою національно-політичної організації “Третє товариство взаємного кредиту”, співпрацював з Товариством ім. Квітки-Основ'яненка у Харкові. Під час революційних подій 1917 – 1919 років член Харківської міської думи з 1911 р., керівник її Юридичної комісії, Міхновський був одним із ініціаторів створення Війська, що мало стати в обороні УНР від імперської і більшовистської воєнних потуг.

На початку 1920 р. виїхав до Новоросійська, звідки марно намагався емігрувати за кордон. Згодом переїхав на Кубань, працював народним учителем, у кооперативних установах. У 1924 р. повернувся до Києва, де був заарештований співробітниками ДПУ. Після звільнення зробив ще одну спробу емігрувати. 3.V. 1924 р. вкоротив собі віку. Обставини смерті нез'ясовані. За деякими даними, самогубство інсценували органи ДПУ.

Література:

Міхновський Микола Іванович: [Біогр. довідка] // Діячі Української Центральної Ради: Бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко.- К, 1998.- С.131 – 133.

Різниченко О. Свобода по-харківськи / О. Різниченко // Об'єктив-Но.- 2003.-11 сент. –(Чтобы помнили).

Яковенко Г. Штрихи до портрета / Г. Яковенко // Трибуна трудящих.-2006.- 6 верес.- (Історичні постаті).

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА,
ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ Ю.О. ДАГАСВА**

Відкрито у селі Колонтаїв Краснокутського району на фасаді загальноосвітньої школи, яку у 1967 році закінчив генерал-полковник міліції Юрій Олександрович Дагаєв.

Його біографія – це стрімке просування східцями кар'єри. У 1978 році закінчив Харківський юридичний інститут. Трудову діяльність розпочав егерем у Харківській облраді Українського товариства мисливців і рибалок. Служив в армії, з 1972 року – у районних відділах внутрішніх справ Харкова і області: міліціонер, командир мотозводу, дільничний інспектор міліції, з 1979 року перебував у системі управління МВС на Південній залізниці, інспектор у справах неповнолітніх у лінійному відділі міліції, старший інспектор, заступник начальника відділення карного розшуку, начальник відділення карного розшуку, начальник відділення лінійного відділу на станції Основа, заступник начальника, начальник кримінальної міліції.

З 1993 року очолював управління МВС України на Південній залізниці, управління ДАІ України. З 1998 року – заступник міністра внутрішніх справ України, заступник глави – керуючий справами Президента України. З березня 2000 року очолював Державне управління справами.

Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. Лицар ордена Богдана Хмельницького 1 ступеня, відзначений всіма відомчими нагородами Міністерства внутрішніх справ України.

Література:

Логвиненко Л. Колонтаївці вшанували пам'ять свого земляка / Л. Логвиненко // Слобід. край.- 2003.- 5 верес.

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА НА ЧЕСТЬ О.С. ПУШКІНА

Відкрито на будівлі Харківського професійно-технічного училища №41.

Як повідомила голова міського Товариства пушкіністів Тамара Чубенко, училище пов'язане з ім'ям великого російського поета Олександра Пушкіна подією столітньої давності. Напередодні 100-річчя з дня народження Пушкіна проходив збір пожертвувань на зведення пам'ятника поету у Москві. Тоді харків'янин, професор Харківського державного університету, Микола Сумцов, який одночасно був членом Ради опікунів місцевого навчального округу, звернувся до земляків з проханням направити зібрані пожертвування на будівництво народного училища для дітей з бідних сімей, що й було б найкращим пам'ятником великому поету. Так, 6 червня 1899 року в Харкові, на Мало-Панасівській вулиці відбулося закладення

фундаменту цього училища, названого в народі пушкінським. Невдовзі тут була зведена триповерхова будівля училища, опікуном якої став ініціатор його створення.

Микола Сумцов відомий фундаментальними дослідженнями творчості Олександра Пушкіна. Він стояв біля джерел створення у Харкові міського Товариства пушкіністів, яке нині діє при Харківській державній науковій бібліотеці імені В.Г.Короленка.

Меморіальна дошка встановлена за фінансової підтримки міського благодійного фонду “АВЕК”. У харківському ПТУ – 41 нині відкрита і меморіальна кімната, в якій зібрані видання творів поета, матеріали про його життя і творчість, зв’язки з Україною.

Література:

Ім’я Пушкіна у Харкові // Слобід. край.- 2003.- 12 верес.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА
ЗАСНОВНИКУ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО
РУХУ МИКОЛІ БАЛЛІНУ**

Відкрито 20 вересня 2003 року на будівлі Харківської облспоживспілки (Нетечинська набережна, 14).

З 1861 року діяльність Миколи Івановича Балліна була пов’язана з нашим містом. Він заснував у Харкові літературний клуб, виступив ініціатором створення “Товариства грамотності”, організував книжкове видавництво, а у 1866 році разом зі своїми однодумцями – професорами Харківського університету Бекетовим, Гордієнком, Ковалевським, заснував перше споживче товариство. Вони вбачали в кооперації один із способів покращення умов життя людей за рахунок спільного придбання необхідних речей без торговельних посередників. Час довів життєздатність цієї ідеї. Через рік після відкриття харківського споживчого товариства у різних містах України було створено 158 подібних організацій. Тому саме Харків вважається засновником кооперативного руху в Україні, а Микола Баллін – піонером кооперативного руху в Росії і Україні.

Література:

Фотофакт // Слобода.- 2003.- 23 сент.

**МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА,
ПРИСВЯЧЕНА ПАМ’ЯТІ Л.Т. МАЛОЇ**

Відкрито 9 жовтня 2003 року в стінах Харківського інституту терапії АМН України.

Мала Любов Трохимівна, вчена, лікар-кардіолог. Народилася 13 січня 1919 року в с. Копані Орехівського району Запорізької

області в сім'ї селянина. У 1938 році закінчила І Харківський медичний інститут. Після закінчення інституту з 1938 по 1941 роки працювала сільським лікарем в с. Петровеньки Іванівського району Луганської області. Учасник Великої Вітчизняної війни.

В Харківському державному медичному університеті Любов Трохимівна пройшла шлях від клінічного ординатора до завідуючої кафедрою терапії. У 1981 році завдяки творчій енергії Л.Т. Малої у Харкові було відкрито філію Київського науково-дослідного інституту кардиології ім. академіка Н.Д. Стражеска, на базі якого у 1986 році створено єдиний в Україні Науково-дослідний інститут терапії Міністерства охорони здоров'я, а з 1993 року – Інститут терапії АМН України, який вона очолювала до своєї смерті.

Основний напрямок наукових інтересів Л. Малої – кардиологія. У 1950 році Любов Трохимівна захистила кандидатську, а у 1954 році – докторську дисертацію. У 1955 році їй присвоєно звання професора. Л. Мала – автор 19 монографій і більш 500 статей у періодичній медичній пресі.

За великі заслуги у розвитку народної охорони здоров'я, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність Любові Трохимівні присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, Героя України, нагороджено численними орденами і медалями. У 1980 році їй було удостоєно Державної премії СРСР.

Любов Трохимівна Мала, як вчений, добре відома у світі. Її ім'я включено до міжнародного видання “2000 видатних вчених ХХ століття”.

Любов Трохимівна - Почесний громадянин м. Харкова (1999).

Померла Л.Т. Мала 14 квітня 2003 року у Харкові.

Література:

Малая Любовь Трофимовна // Карнацевич В.Л. 100 знаменитых харьковчан / В.Л. Карнацевич.- Х., 2005.- С.279 – 282.

Мала Любов Трохимівна // Медична еліта України: Нац. довід.- К., 1999.- С. 152.

Мельник В. Вічна шана талановитому лікарю! / В. Мельник // Слобід. край.- 2003.- 10 жовт.

Мельник В. Лікар великого серця / В. Мельник // Слобід. край.- 2004.- 15 січ.- (Імена).

МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ О.С.ПУШКАРЬОВА

20 грудня 2003 року біля будинку суду у центрі Змієва, де раніше знаходився райком, було урочисто відкрито меморіальну

дошку видатній людині свого часу, колишньому першому секретарю райкому компартії Олександрову Симоновичу Пушкарьову.

Нзмінно керуючи районом протягом трьох десятиріч, О.С. Пушкарьов зробив вагомий внесок у розвиток сільського господарства та промисловості. За той час, що Олександр Симонович обіймав цю посаду, будувалися школи, сільські клуби, поліклініка, теплиця, ферми, розпочато будівництво районної лікарні, побудована Зміївська ДРЕС. Велика увага приділялась соціально-побутовим умовам життя населення.

Література:

Бабич Т. Людина слова, честі і гідності / Т.Бабич // Вісті Зміївщини.- 2003.- 27 груд.- (Пам'ять).

СКУЛЬПТУРНА КОМПОЗИЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОМУ ГЕРОЮ КІСІ ВОРОБ'ЯНІНОВУ

Харків продовжує набувати деяку ексклюзивність незвичайними, а то і зовсім несподіваними пам'ятниками. До вже встановлених пам'ятників футбольному м'ячу, отцю Федору, першій вчительці і закоханим приєднався і пам'ятник Кісі Вороб'янінову, герою безсмертного роману Ільфа і Петрова "Дванадцять стільців".

Колишнього проводиря дворянства і депутата Державної думи особистою персоною увічнено в бронзі біля входу у кафе "Ріо" по вул. Петровського у грудні 2003 року.

Автор пам'ятника Єльданіз Гурбанов зобразив гіганта думки з капелюхом у простягнутій руці, в який, за задумом автора, перехожі і відвідувачі кафе будуть вкидати монетки. Для тих, у кого відсутнє почуття гумору, поряд на стіні встановлено табличку з написом: "Простягніть йому руку, інакше він простягне ноги", а в самому приміщенні кафе стоїть стілець із гарнітуру, в пошуках діамантів із якого герої Ільфа і Петрова отримали щиру любов справжніх харків'ян.

Література:

Ковальчук Н. Тот самый Воробьянинов / Н. Ковальчук // Событие.- 2003.- 18 – 24 дек.

Матеріал підготувала: Казанцева Н.Ю. – зав. сектором інформації з питань культури та мистецтва.